



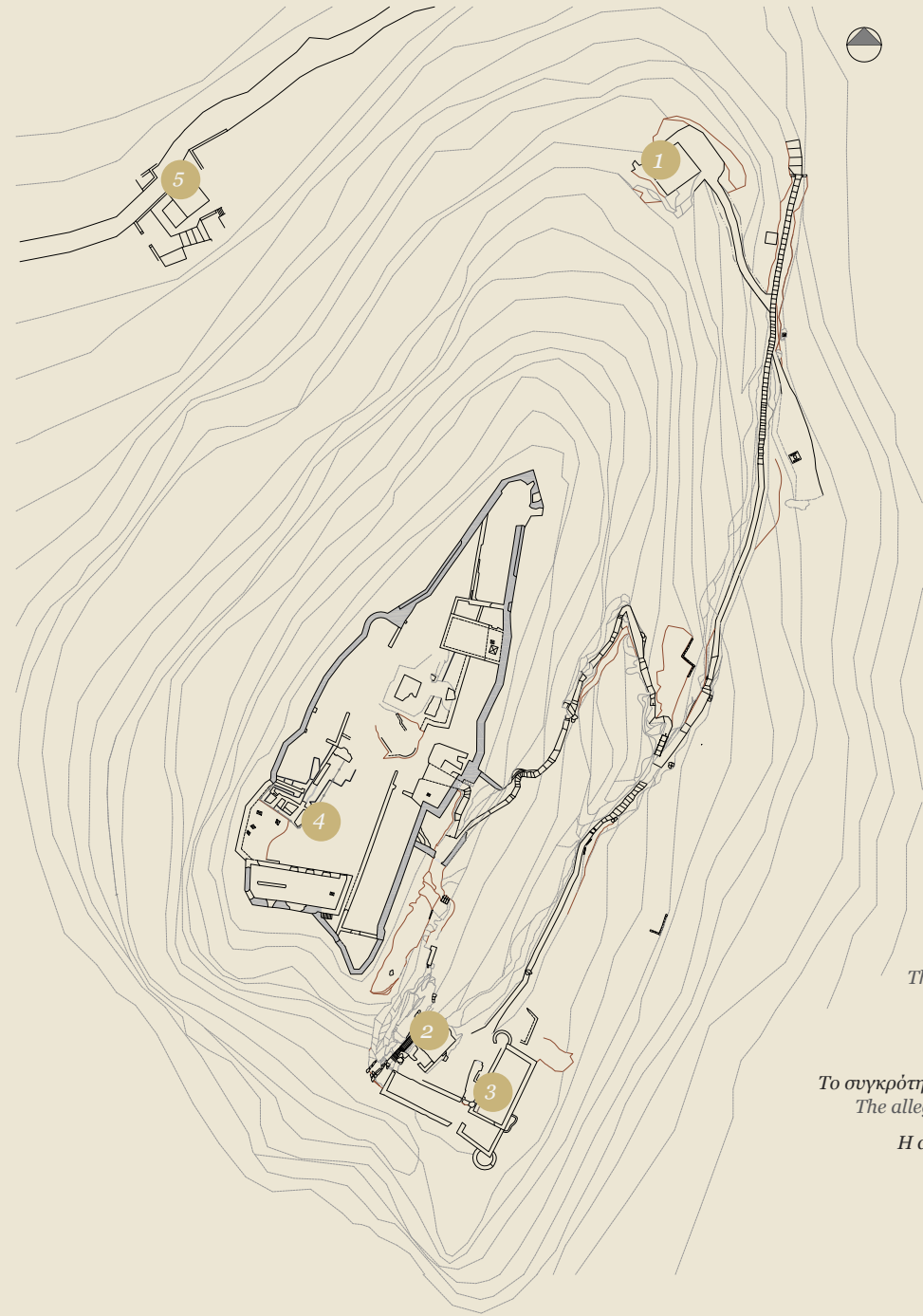
Η Καρύταινα

Τα έργα ανάδειξης των μνημείων της

Karytaina

The Restoration Project

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ - MINISTRY OF CULTURE AND SPORTS
25η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων - 25th Ephorate of Byzantine Antiquities
Εφορεία Αρχαιοτήτων Μεσσηνίας - Ephorate of Antiquities of Messenia



Ο πύργος του Ματζουρανόγιαννη
The Tower-house of Matzouranogiannis 1

Ο ναός της Παναγίας του κάστρου
The Church of the Virgin of the Castle 2

Το συγκρότημα της λεγόμενης οικίας Κολοκοτρώνη
The alleged "Kolokotronis Residence" Complex 3

Η ακρόπολη του κάστρου της Καρύταινας
The Citadel of the Castle of Karytaina 4

Ο πύργος της Λεβένταινας
The Tower-house of 'Leventaina' 5

Περιεχόμενα Contents

Η Καρύταινα 2
Karytaina

Η ακρόπολη του κάστρου της Καρύταινας 6
The Citadel of the Castle of Karytaina

Το συγκρότημα της λεγόμενης οικίας Κολοκοτρώνη 9
The alleged "Kolokotronis Residence" Complex

Ο ναός της Παναγίας του κάστρου 14
The Church of the Virgin of the Castle

Ο πύργος του Ματζουρανόγιαννη 19
The Tower-house of Matzouranogiannis

Ο πύργος της Λεβένταινας 25
The Tower-house of 'Leventaina'

Το μονοπάτι του κάστρου 30
The Footpath to the Castle

Η Καρύταινα

Karytaina



Η Καρύταινα είναι το βασικό κάστρο της Γορτυνίας. Έλεγχε τα στρατηγικά περάσματα που συνέδεαν την Αρκαδία με τη Μεσσηνία και την Ηλεία. Το κάστρο με τον οικισμό του αναπτύσσεται σε απότομο βραχώδες έδαφος στη δεξιά όχθη του Αλφειού ποταμού. Στον ίδιο λόφο πιθανολογείται ότι βρισκόταν η αρχαία πόλη Βρένθη, που αναφέρεται ως ερειπωμένη ήδη από την εποχή του Πausανία, αλλά και μια βυζαντινή εγκατάσταση.

Λίγο μετά την κατάληψη της Πελοποννήσου από τους Φράγκους σταυροφόρους και την ίδρυση του πριγκιπάτου της Αχαΐας το 1205, η Καρύταινα έγινε έδρα βαρονίας με 22 φέουδα. Πρώτος βαρόνος της αναδείχθηκε ο Ούγος ντε Μπριγιέρ, ενώ η ανέγερση του εντυπωσιακού κάστρου της αποδίδεται, σύμφωνα με το Χρονικό του Μορέως στον γιο του, Γοδεφρείδο περί τα μέσα του 13ου αιώνα. Το 1320 η Καρύταινα κυριεύτηκε από τον διοικητή του Μυστρά Ανδρόνικο Παλαιολόγο Ασάν και παρέμεινε υπό βυζαντινή κυριαρχία έως και το 1458, όταν καταλήφθηκε από τους Οθωμανούς. Έκτοτε και έως την Ελληνική Επανάσταση παρέμεινε υπό οθωμανική διοίκηση με μία σύντομη περίοδο βενετικής κυριαρχίας (1685-1715). Καθ' όλη τη διάρκεια της Οθωμανικής περιόδου αποτέλεσε σημαντικό εμπορικό κέντρο με μεγάλο παζάρι, κυρίως για την πώληση των σιτηρών της ευρύτερης περιοχής. Κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης και συγκεκριμένα το 1826, ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης επισκεύασε το κάστρο προκειμένου να το χρησιμοποιήσει ως καταφύγιο για τον άμαχο πληθυσμό και ταυτόχρονα ως ορμητήριο για τις επιχειρήσεις του κατά του Ιμπραήμ.

Από την μεσαιωνική Καρύταινα διατηρείται σε καλή κατάσταση η οχυρή ακρόπολη στην κορυφή του λόφου. Εντός αυτής διακρίνονται τα ερείπια των χώρων διαμονής των φράγκων βαρώνων. Στο κέντρο δέσποζε ο ψηλός κεντρικός πύργος, σήμερα κατεδαφισμένος ως τα θεμέλια. Στην ηπιότερη πλαγιά του λόφου από την ίδια περίοδο διατηρείται ο ναός της Παναγίας του κάστρου, το συγκρότημα της λεγόμενης οικίας Κολοκοτρώνη καθώς και άλλα κτήρια σε χαμηλά ερείπια. Χαμηλότερα, έξω από την οχύρωση του κάστρου δεσπόζει ο βυζαντινός πύργος του Ματζουρανόγιαννη.

Karytaina is the main castle of Gortynia. It used to control the strategic passages connecting Arkadia with Messenia and Elis. The castle and its settlement have developed on a rocky elevation at the right shore of the Alpheios river. It is considered likely that the ancient town of Brenthe, mentioned as ruined already in Pausanias, was found on the same hill, as well as a Byzantine settlement.

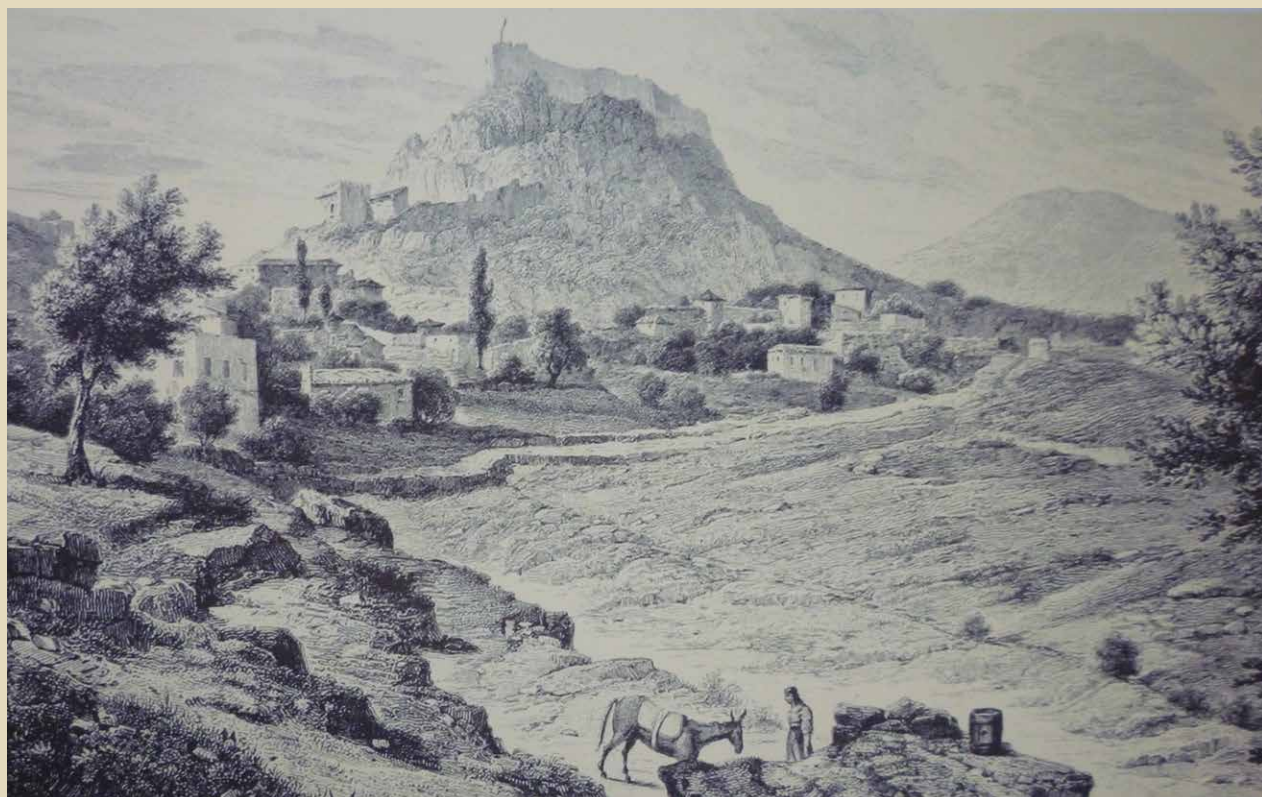
Shortly after the conquest of the Peloponnese by the Frankish crusaders and the establishment of the Achaea principality in 1205, Karytaina became the seat of a barony with 22 fiefs. Its first baron was Hugo de Bruyères, while the construction of its impressive castle is attributed, according to the Chronicle of the Morea, to his son Geoffrey around the mid-13th century. In 1320 Karytaina was seized by the governor of Mystras Andronikos Paleologos Asan and remained under Byzantine rule until 1458, when it was conquered by the Ottomans. Since then and until the Greek Revolution it remained under Ottoman administration, except for a short period of Venetian rule (1685-1715).

During the whole of the Ottoman period, it was an important trading centre with a large marketplace, mainly for the sale of grains from the wider area. During the Greek Revolution and in 1826, Theodoros Kolokotronis repaired the castle, in order to use it as a shelter for civilians and at the same time as a base for the operations against Ibrahim.

What remains of medieval Karytaina in good condition today is the fortified citadel at the top of the hill. Moreover, the ruins of the residences of the Frankish barons can be seen. In the centre stood the tall main tower (keep), today ruined to the foundations. Also from that period, still standing on the less steep side of the hill, is the church of the Virgin (Panagia) of the Castle and the alleged Kolokotronis Residence, as well as other buildings surviving as low ruins. Lower, outside the castle's fortification, the Byzantine tower-house of Matzouranogiannis dominates the landscape.

Στον διατηρητέο μεταβυζαντινό οικισμό με πολλά σπίτια που χρονολογούνται στον 18ο αιώνα, ξεχωρίζει ο πύργος της Λεβένταινας, οι ναοί του Αγίου Νικολάου και της Ζωοδόχου Πηγής με το μεσαιωνικό κωδωνοστάσιο. Έξω από τον οικισμό, στον ποταμό Αλφειό διατηρείται η μοναδική βυζαντινή γέφυρα του 15ου αιώνα με ένα παρεκκλήσι κτισμένο σε ένα από τα ποδαρικά της.

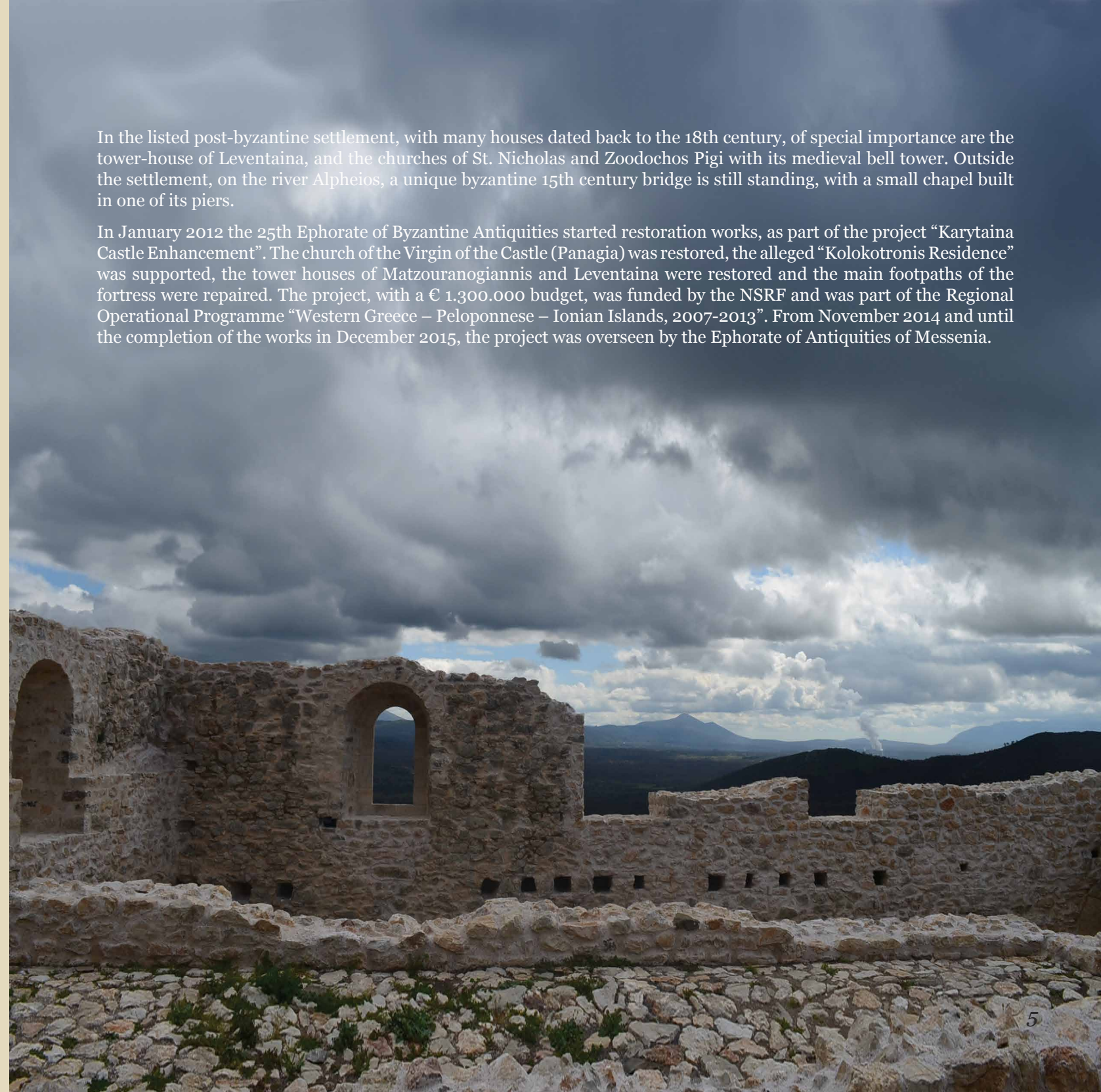
Τον Ιανουάριο του 2012 ξεκίνησαν από την 25η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων εργασίες αποκατάστασης στο πλαίσιο του έργου «Ανάδειξη Κάστρου Καρύταινας». Αποκαταστάθηκε ο ναός της Παναγίας του κάστρου, στερεώθηκε η λεγόμενη «οικία Κολοκοτρώνη», αποκαταστάθηκαν οι πύργοι του Ματζουρανόγιαννη και της Λεβένταινας και επισκευάστηκαν τα κύρια μονοπάτια του φρουρίου. Το έργο, προϋπολογισμού 1.300.000 €, χρηματοδοτήθηκε από το ΕΣΠΑ και εντάχθηκε στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Δυτικής Ελλάδας, Πελοποννήσου-Ιόνιων Νήσων 2007-2013». Τον Νοέμβριο του 2014 και έως την ολοκλήρωση των εργασιών τον Δεκέμβριο του 2015 την ευθύνη υλοποίησης του έργου ανέλαβε η Εφορεία Αρχαιοτήτων Μεσσηνίας.



Καρύταινα/ Karytaina
A. Blouet, *Expédition scientifique de Morée, Paris 1833, πίν. 32*

In the listed post-byzantine settlement, with many houses dated back to the 18th century, of special importance are the tower-house of Leventaina, and the churches of St. Nicholas and Zoodochos Pigi with its medieval bell tower. Outside the settlement, on the river Alpheios, a unique byzantine 15th century bridge is still standing, with a small chapel built in one of its piers.

In January 2012 the 25th Ephorate of Byzantine Antiquities started restoration works, as part of the project “Karytaina Castle Enhancement”. The church of the Virgin of the Castle (Panagia) was restored, the alleged “Kolokotronis Residence” was supported, the tower houses of Matzouranogiannis and Leventaina were restored and the main footpaths of the fortress were repaired. The project, with a € 1.300.000 budget, was funded by the NSRF and was part of the Regional Operational Programme “Western Greece – Peloponnese – Ionian Islands, 2007-2013”. From November 2014 and until the completion of the works in December 2015, the project was overseen by the Ephorate of Antiquities of Messenia.



Η ακρόπολη του κάστρου της Καρύταινας

The Citadel of the Castle of Karytaina



Τρισδιάστατη αναπαράσταση των κτηρίων στο εσωτερικό κατά το β' μισό του 13ου αιώνα
3D graphic reconstruction of the citadel (second half of the 13th century)

Η ακρόπολη διαθέτει ισχυρό τείχος που ενισχύει την φυσική οχύρωση της θέσης. Την πύλη προστατεύει ισχυρό προτείχισμα. Η άμυνά της ενισχύεται με τοξοθυρίδες διευθετημένες σε ψευδοπύργους εκατέρωθεν της εισόδου, ενώ η κάθετη βολή κατά των δυνητικών εισβολέων εξασφαλίζεται με λίθινο εξώστη στο επίπεδο των επάλξεων, οι οποίες σήμερα δεν διατηρούνται. Μέσα από λιθόστρωτο θολωτό διαβατικό εισέρχεται κανείς στην εσωτερική αυλή της ακρόπολης, στο κέντρο της οποίας δέσποζε άλλοτε ο μεγάλος, κεντρικός, ορθογωνικός σε κάτοψη πύργος, από τον οποίο δεν διατηρούνται παρά μόνο τα θεμέλια.

Περιμετρικά των τειχών αναπτύσσονται οι πτέρυγες που περιελάμβαναν τους χώρους διαμονής του φεουδάρχη και της φρουράς, καθώς και τις απαραίτητες βοηθητικές χρήσεις, όπως τις θολωτές δεξαμενές νερού (κινστέρνες) και τις μεγάλες αποθήκες. Εντυπωσιακότερο όλων είναι το επίσημο κτήριο υποδοχής του βαρώνου στην νότια πλευρά της αυλής, με τα μεγάλα δίλοβα παράθυρα με το λαξευτό πλαίσιο καθώς και το τζάκι στο εσωτερικό του, το οποίο είναι κτισμένο πάνω σε μια υπόγεια κινστέρνα και δεσπόζει πάνω από τον Αλφειό ποταμό.

The strong walls surrounding the citadel reinforce the natural fortification of the location. The gate is protected by a strong bulwark. Its defence is enhanced with arrow slots arranged in pseudo-towers on either side of the entrance, while a vertical shot against potential invaders is facilitated by a machicolation at the level of the battlements. Through a stone-paved, arched passageway, one can enter the internal courtyard of the citadel, in the centre of which once stood the high, central, rectangular tower, with nothing but its foundations surviving today.

Along the perimeter of the walls, the wings including the residences of the feudal lord and its guard are arranged, as well as the necessary auxiliary facilities, such as the domed water cisterns and the large storerooms. Most impressive of all is the baron's formal reception hall, at the south side of the courtyard, with the large double arched, stone framed windows, as well as the fireplace in its interior, built above an underground cistern and imposingly overlooking the river Alpheios.



Τρισδιάστατη αναπαράσταση του προτειχίσματος κατά το β' μισό του 13ου αιώνα
3D graphic reconstruction of the outwork (second half of the 13th century)



Τρισδιάστατη αναπαράσταση της επίσημης αίθουσας κατά το β' μισό του 13ου αιώνα
3D graphic reconstruction of the official hall (second half of the 13th century)

Τεχνηρή-Documentation: Δ. Αθανασούλης, Εφαρμογή-Drawing: Ε. Δεληγιάννη
<http://ecastles.culture.gr/>

Περιορισμένες είναι οι μεταγενέστερες επεμβάσεις στην ακρόπολη, οι οποίες φαίνεται ότι έγιναν κατά την ελληνική επανάσταση. Αυτές αλλά και οι ανακτήσεις που έγιναν στο δεύτερο μισό του 20ου αιώνα από την Αρχαιολογική Υπηρεσία δεν αλλοιώνουν τον αυθεντικό μεσαιωνικό χαρακτήρα του χώρου.

Στο εσωτερικό της ακρόπολης, στο πλαίσιο υλοποίησης του έργου «Ανάδειξη Κάστρου Καρύταινας», πραγματοποιήθηκαν οι παρακάτω εργασίες:

- Περισυλλέγησαν οι διάσπαρτοι λίθοι και οργανώθηκαν σε λιθοσωρούς.
- Πραγματοποιήθηκαν εκτεταμένοι και συστηματικοί καθαρισμοί από τη βλάστηση.
- Διαμορφώθηκαν διαδρομές περιήγησης των επισκεπτών.
- Έγιναν τοπικές επεμβάσεις στερέωσης ετοιμόρροπων λίθων.



The limited subsequent interventions on the citadel appear to have taken place during the time of the Greek Revolution. Neither these nor the limited re-building of the second half of the 20th century by the Archaeological Service have tainted the authentic medieval character of the place.

In the interior of the acropolis, the following works have been carried out within the framework of the project “Karytaina Castle Enhancement”:

- Organisation of scattered stones into piles.
- Extensive and systematic clearing the site of vegetation.
- Creation of access footpaths for visitors.
- Localised interventions for stabilisation of crumbling stonework.

Το συγκρότημα της λεγόμενης οικίας Κολοκοτρώνη The alleged “Kolokotronis Residence” Complex



Σε πλάτωμα κάτω από την ακρόπολη και μέσα στα όρια του οχυρωμένου βούργου, υψώνεται το μεσαιωνικό συγκρότημα που είναι γνωστό με το όνομα οικία Κολοκοτρώνη. Κατέχει στρατηγική θέση αφού κατοπτρεύει την είσοδο από τον κάμπο της Μεγαλόπολης προς το πέρασμα προς Δυσμάς. Σήμερα διατηρείται σε ερειπιώδη κατάσταση. Αποτελείται από δύο πτέρυγες που σχηματίζουν ένα Γ, δημιουργώντας μια μικρή προστατευμένη πλατεία, στην άκρη της οποίας υψώνεται ο ναός της Παναγίας, ο οποίος πιθανόν συνδέεται με το συγκρότημα. Το μέγεθος και η θέση του συγκροτήματος υποδεικνύουν ότι ανήκε σε σημαίνον πρόσωπο της μεσαιωνικής Καρύταινας.

Το συγκρότημα ήταν διώροφο. Το ισόγειο στέγαζε βοηθητικές χρήσεις (αποθήκη, ίσως στάβλους) και στον όροφο ήταν οι αίθουσες διαμονής. Ξύλινο πάτωμα χώριζε τον όροφο και ξύλινες δικλινείς κεραμοσκεπές κάλυπταν τις πτέρυγες. Στο ισόγειο τα παράθυρα έχουν την μορφή τοξοθυρίδας, ενώ στον όροφο μεγάλα παράθυρα με λίθινα πλαίσια προσέφεραν άπλετη θέα προς τον κάμπο.

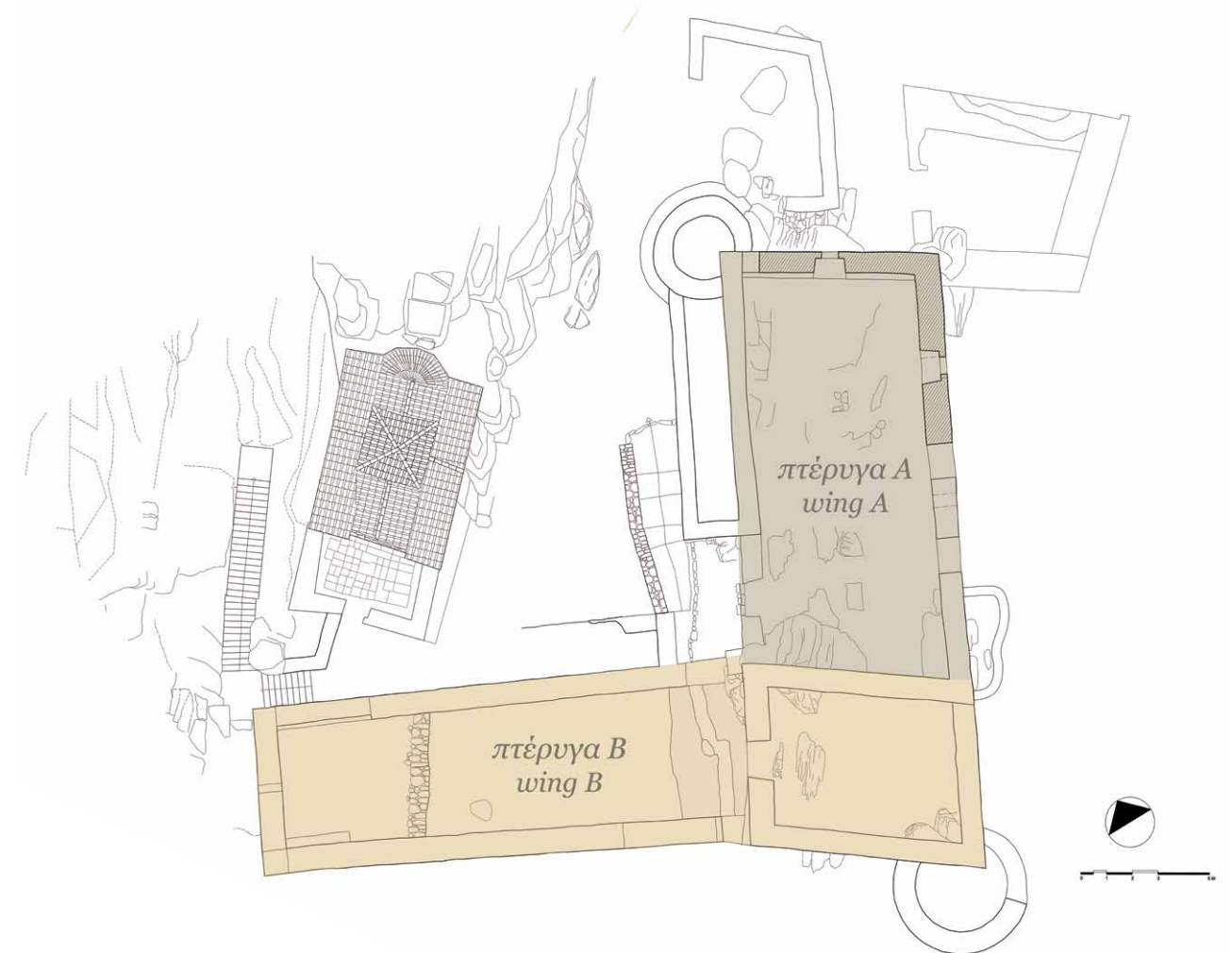
Όπως υποδεικνύει και η σύγχρονη ονομασία του, το συγκρότημα ξανακατοικήθηκε στα νεώτερα χρόνια, οπότε και προστέθηκαν οι μικροί κυκλικοί γωνιακοί πυργίσκοι, ενισχύοντας τον φρουριακό του χαρακτήρα.



On a small plateau under the citadel and within the limits of the fortified settlement, stands the medieval complex that has been known as “Kolokotronis Residence”. It holds a strategic position, as it overlooks the entrance from the Megalopolis plain to the westward passage. Today it survives only as ruins. It comprises of two wings forming an “L” shape and defining a small, protected square, at the edge of which stands the church of the Virgin (Panagia), probably associated with the complex. The size and the position of the complex suggest that its owner was a very important person in medieval Karytaina.

The complex was two-storey. The ground floor accommodated auxiliary uses (storage, perhaps stables) and the living space was upstairs. A wooden floor divided the storey and wooden pitched tiled roofs covered the wings. The ground floor windows have an arrow slot shape, while upstairs large windows with stone frames offered an unrestricted view of the plain.

As indicated by its current name, the complex was also inhabited in recent times, when small, round, corner bastions were added, fortifying it as a stronghold.





Η πτέρυγα Β, πριν, κατά τη διάρκεια και μετά το πέρας των εργασιών
Wing B, before, during and after the restoration works



Η πτέρυγα Α, πριν και μετά το πέρας των εργασιών
Wing A, before and after the restoration works

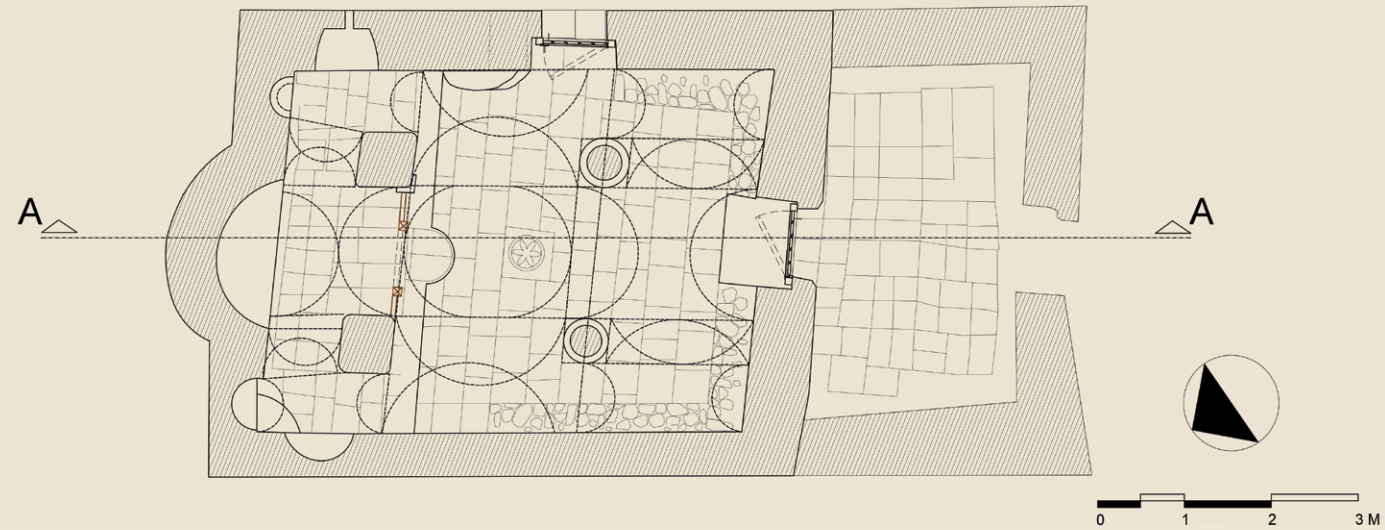
Το συγκρότημα διατηρούνταν σε ερειπιώδη κατάσταση μέχρι το 2012. Οι εργασίες που υλοποιήθηκαν είχαν στόχο τη στερέωση των σωζόμενων τμημάτων και την ανάδειξη των στοιχείων εκείνων που βοηθούν τον επισκέπτη να κατανοήσει το κτίσμα και την ιστορικότητά του. Αναλυτικά:

- Αφαιρέθηκαν οι επιχώσεις και οι λιθοσωροί από τους χώρους του συγκροτήματος.
- Καθαιρέθηκαν τα αποδιοργανωμένα τμήματα της τοιχοποιίας και τα σαθρά κονιάματα. Σφραγίστηκαν οι αρμοί με παράλληλη διατήρηση των αυθεντικών κονιαμάτων.
- Στερεώθηκαν και αποκαταστάθηκαν οι λιθοδομές με συμπληρώσεις καθ' ύψος, λιθοσυρραφές και ενέματα τοπικά.
- Πραγματοποιήθηκαν εργασίες στεγάνωσης των στέψεων των τοίχων.
- Αποκαταστάθηκαν τα ανοίγματα του ισογείου (τοξοθυρίδες).
- Ανακατασκευάστηκαν τα πλαίσια των δύο παραθύρων της βόρειας πτέρυγας.
- Διαμορφώθηκε ο περιβάλλον χώρος του μνημείου καθώς και οι διαδρομές πρόσβασης στους χώρους του.

The complex had been in ruins until 2012. The works that were carried out aimed at stabilising surviving sections and at bringing forward those elements that help visitors understand the building and its historicity. More specifically:

- Soil deposits and stone rubble were removed.
- Loose mortar and unstable sections of the masonry were removed. New pointing took great pains to maintain as much original mortar intact as possible.
- Existing masonry was stabilised and restored by means of new building in height, crack repair and local grouting.
- The top surface of the walls was waterproofed.
- The arrow slits on the ground floor were restored.
- The two window openings of the north wing were reconstructed.
- The monument's surrounding space was landscaped, and access to the complex was improved.

Ο ναός της Παναγίας του κάστρου The Church of the Virgin of the Castle



Κάτω από την ακρόπολη, μέσα στον οχυρωμένο μεσαιωνικό οικισμό (βούργο) και ειδικότερα δίπλα στο κτηριακό συγκρότημα της λεγόμενης «οικίας Κολοκοτρώνη», βρίσκεται ο ναός της Παναγίας.

Ακολουθεί τον δημοφιλή στην Πελοπόννησο αρχιτεκτονικό τύπο του δικιόνιου σταυροειδούς εγγεγραμμένου με τρούλο. Ανατολικά απολήγει σε μια ημικυλινδρική αψίδα και δυτικά διαθέτει μεταγενέστερο ξυλόστεγο νάρθηκα. Οι μακρές πλευρές του στο εσωτερικό διαρθρώνονται με αβαθή αφιδώματα. Ειδικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα δύο εξαιρετικής τέχνης μεσοβυζαντινά μαρμάρινα κιονόκρανα, πιθανότατα σε δεύτερη χρήση στο ταπεινό μνημείο που πιθανότατα χρονολογείται μετά την ανέγερση του κάστρου από τους σταυροφόρους.

Κατά την Τουρκοκρατία έγιναν εκτεταμένες επεμβάσεις στην θολοδομία, στις κόγχες του ιερού και στις δύο πόρτες του ναού.

Below the citadel, within the medieval fortified settlement and next to the building complex known as the “Kolokotronis Residence”, lies the church of the Virgin of the Castle.

It is built according to the two-column, domed, cross-in-square style, which is popular around the Peloponnese. The east side ends with a semicylindrical arch, while a wooden-roofed narthex was later added to the west side. Its long sides are internally articulated with shallow arches. Of special interest are the two exceptionally crafted, mid-byzantine, marble column capitals, most likely reused in this humble monument, which is probably dated after the castle was erected by the crusaders.

During the Ottoman times, extensive changes were made in the dome structure, the sanctuary niches and the two doors of the church.





Το μνημείο αρχικά παρουσίαζε δομοστατικά και αισθητικά προβλήματα, για την αντιμετώπιση των οποίων υλοποιήθηκαν οι παρακάτω εργασίες:

- Καθαιρέθηκαν τα νεωτερικά επιχρίσματα από τις όψεις.
- Καθαιρέθηκαν τα σαθρά επιχρίσματα των εσωτερικών επιφανειών, αφού πραγματοποιήθηκε έλεγχος υποστρώματος για τυχόν ύπαρξη τοιχογραφιών.
- Σφραγίστηκαν οι αρμοί εσωτερικά και εξωτερικά και διατηρήθηκαν τα αυθεντικά κονιάματα, όπου ήταν δυνατόν.
- Αποκαταστάθηκε το πλακόστρωτο δάπεδο του κυρίως ναού και του νάρθηκα.
- Συντηρήθηκαν οι δύο μαρμάρινοι κίονες.
- Συντηρήθηκε και επανατοποθετήθηκε τμήμα του νεότερου ξύλινου τέμπλου.
- Τοποθετήθηκαν νέες ξύλινες θύρες.
- Συμπληρώθηκε καθ' ύψος η τοιχοποιία του νάρθηκα και στεγανοποιήθηκαν οι στέψεις.
- Κατασκευάστηκε αποστραγγιστική τάφρος για την προστασία του μνημείου από την υγρασία.
- Διαμορφώθηκε ο περιβάλλων χώρος.



The monument presented structural and aesthetic problems, for which the following works were carried out:

- Contemporary external plastering was removed.
- Loose plastering in the interior walls was removed after close examination for murals underneath.
- Interior and exterior joints were sealed and original mortars were preserved, where possible.
- Paved surfaces of the main temple and the narthex were restored.
- The two marble pillars were conserved.
- Part of the modern wooden iconostasis was conserved and repositioned.
- New wooden doors were installed.
- The narthex's walls were completed in height and top surfaces were waterproofed.
- A drainage ditch was built for the monument's protection.
- The surrounding space was landscaped.

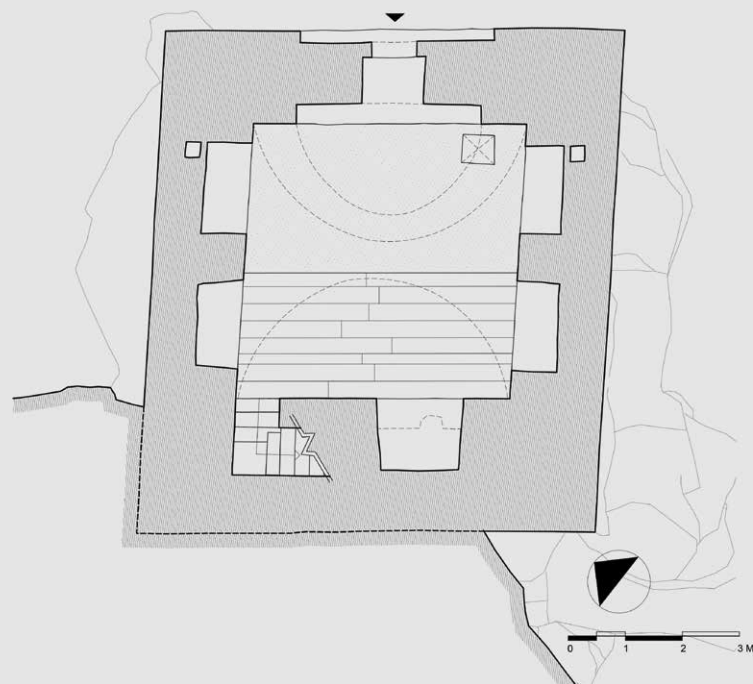


Ο πύργος του Ματζουρανόγιαννη The Tower-house of Matzouranogiannis



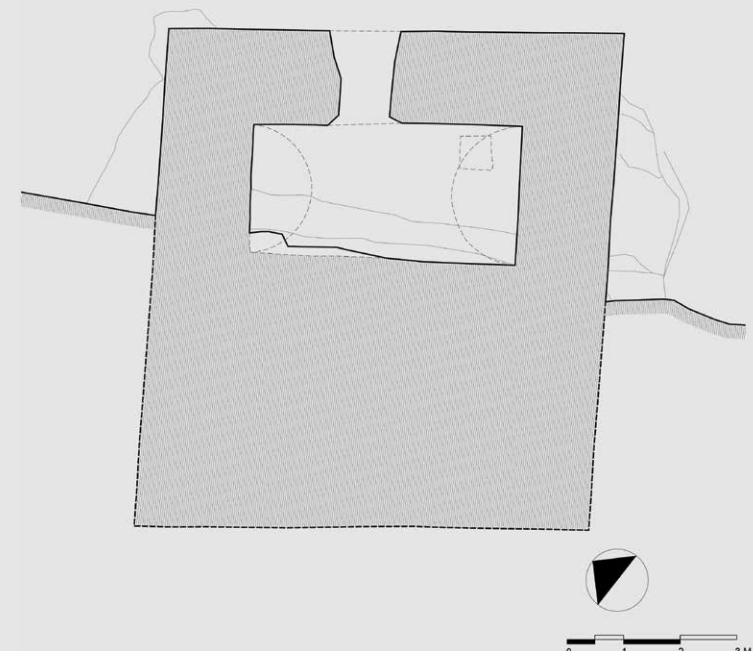
Λίγο έξω από το κάστρο της Καρύταινας υψώνεται ένας βυζαντινός πύργος, γνωστός με το νεώτερο όνομα του Ματζουρανόγιαννη.

Είναι ορθογωνικός σε κάτοψη και, στην σημερινή του κατάσταση, διώροφος. Στο ισόγειο είναι διευθετημένη θολωτή δεξαμενή (κινστέρνα) και στον όροφο είναι ο χώρος διαμονής του άρχοντα. Η είσοδος γινόταν κατευθείαν στον όροφο από την κεντρική όψη, η οποία είναι διακοσμημένη με πλούσιο κεραμοπλαστικό διάκοσμο, ο οποίος αποκαταστάθηκε με τις εργασίες στο πλαίσιο του έργου ΕΣΠΑ (2011-2015). Η αίθουσα εσωτερικά καλύπτεται με καμάρα και διαθέτει βαθιά αφιδώματα στους τοίχους. Στην δυτική πλευρά διατηρείται η εστία για το μαγείρεμα αλλά και την θέρμανση. Καταπακτή στο πάτωμα προσέφερε πρόσβαση στο νερό της δεξαμενής. Κτιστή κλίμακα οδηγούσε στο δώμα ή σε δεύτερο όροφο, χαμένο σήμερα. Σε κάθε περίπτωση, οι εξωτερικοί τοίχοι θα απέληγαν σε επάλξεις.



Outside the castle of Karytaina there is a Byzantine tower, known by its contemporary name as the tower-house of Matzouranogiannis.

It is rectangular in plan and has, in its present condition, two floors. On the ground floor there is a vaulted cistern whereas on the upper level are the living quarters of the local lord. The entrance of the building was on the façade of the first level, which was highly decorated with brickwork. The latter was restored during the works funded by NSRF (2011-2015). The main space has a vault with deep arches. In the west wing the hearth used for cooking and heating is preserved. A trapdoor on the floor offers access to the cistern water. A closed staircase led to the rooftop or second floor, lost today. In any case, the outside walls would end in crenellations.

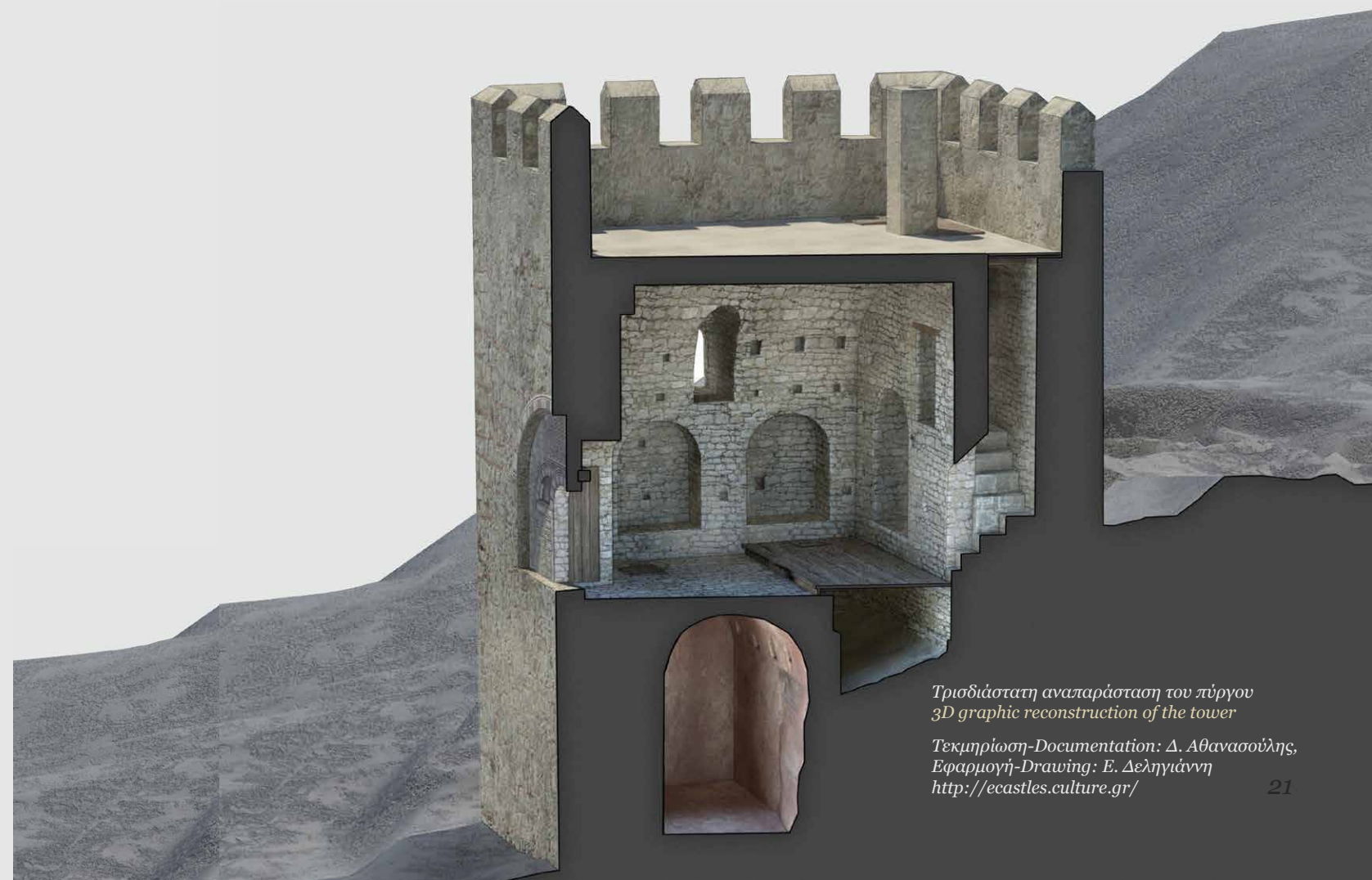


Η τοιχοποιία και κυρίως ο κεραμοπλαστικός διάκοσμος χρονολογούν τον πύργο μετά την ανάκτηση της Καρύταινας από τους Βυζαντινούς, δηλαδή στα παλαιολόγια χρόνια, σε μια χρονολογία γύρω στο 1400. Έχει ομοιότητες με την κοσμική αρχιτεκτονική του Μυστρά, αλλά και με εκκλησίες της εποχής του Δεσποτάτου του Μοριά.

Στα νεώτερα χρόνια έγιναν επεμβάσεις που αλλοίωσαν το μνημείο, με την διάνοιξη μεγαλύτερου ανοίγματος στον όροφο, που κατέστρεψε τμήμα του κεραμοπλαστικού διακόσμου, την διευθέτηση νέας εισόδου από δυτικά και την διάτρηση της δεξαμενής με ένα άμορφο άνοιγμα.

According to the masonry and the brickwork decoration, the tower is dated after the recapture of Karytaina by the Byzantines, i.e. during the Paleologos era, around 1400. It presents similarities with the secular architecture of Mystras, but also with churches of the Moreas Despotate era.

In later years, interventions that altered the monument took place, including a larger opening on the façade, which destroyed part of the brickwork decoration, the accommodation of a new entrance on the west and the perforation of the cistern with an irregular opening.

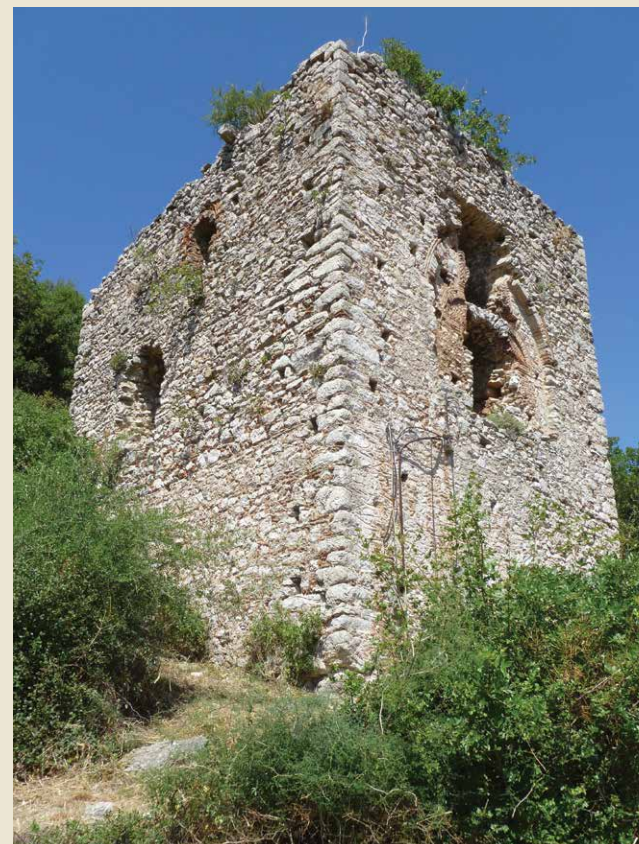


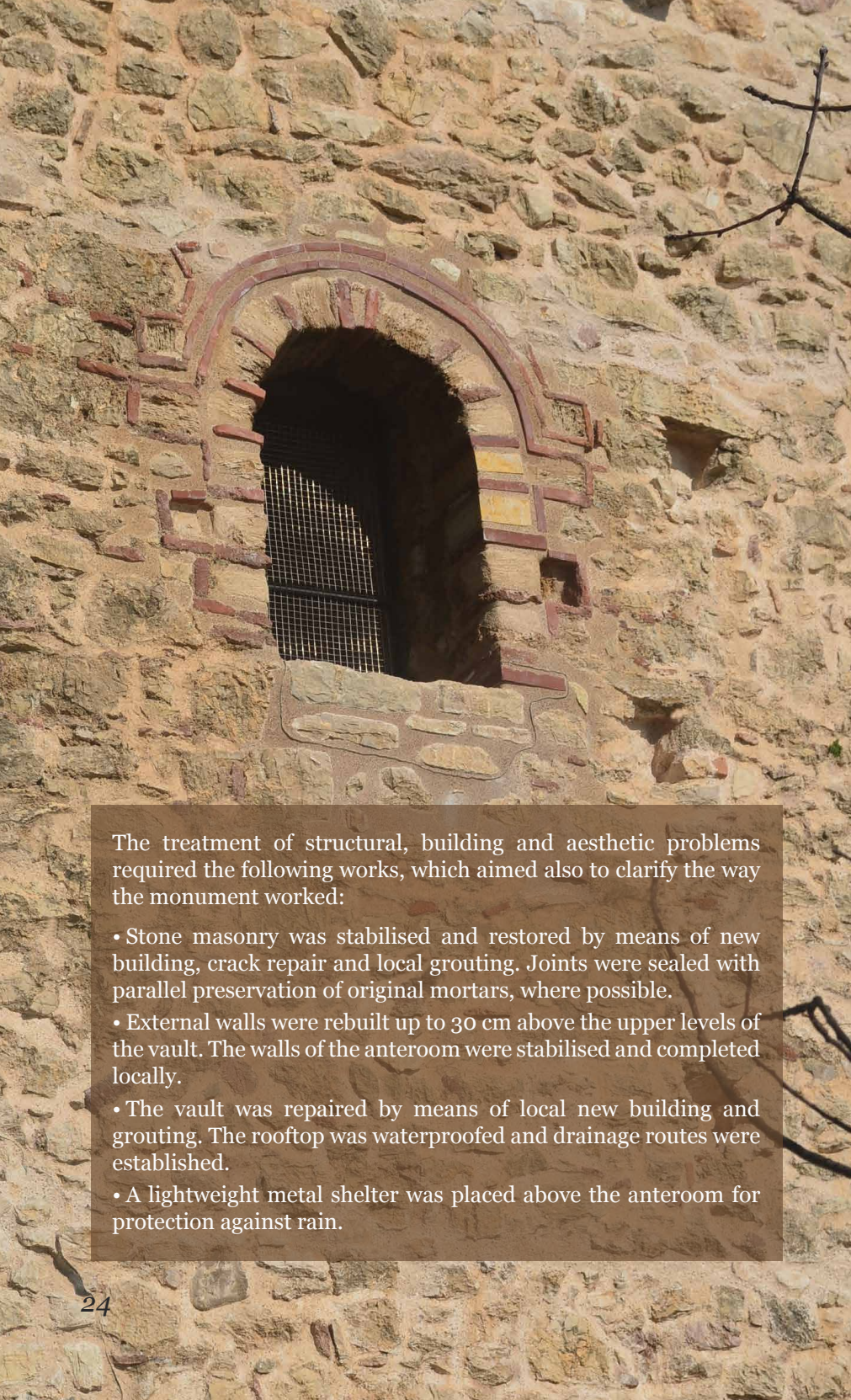
Τρισδιάστατη αναπαράσταση του πύργου
3D graphic reconstruction of the tower

Τεκμηρίωση-Documentation: Δ. Αθανασούλης,
Εφαρμογή-Drawing: Ε. Δεληγιάννη
<http://ecastles.culture.gr/>

Για την αντιμετώπιση των δομικών, οικοδομικών και αισθητικών προβλημάτων και την διευκόλυνση της κατανόησης του τρόπου λειτουργίας του μνημείου, πραγματοποιήθηκαν οι παρακάτω εργασίες:

- Στερεώθηκαν και αποκαταστάθηκαν οι λιθοδομές με συμπληρώσεις, λιθοσυρραφές και ενέματα τοπικά. Σφραγίστηκαν οι αρμοί με παράλληλη διατήρηση των αυθεντικών κονιαμάτων.
- Ανακατασκευάστηκαν οι περιμετρικοί τοίχοι έως τη στάθμη των 30 εκ. υπεράνω του θόλου στέγασης του πύργου. Οι τοίχοι του προθαλάμου στερεώθηκαν και συμπληρώθηκαν τοπικά.
- Επισκευάστηκε ο θόλος στέγασης με τοπικές συμπληρώσεις και ενέματα. Στεγανοποιήθηκε το δώμα και διευθετήθηκαν διαδρομές απορροής των ομβρίων.
- Κατασκευάστηκε μεταλλικό στέγαστρο σωστικού χαρακτήρα για την προστασία του προθαλάμου από τα όμβρια.
- Αποκαταστάθηκε η λίθινη κλίμακα του προθαλάμου.
- Αποκαταστάθηκαν τα πλαίσια των ανοιγμάτων: το θύρωμα της κύριας όψης, το παράθυρο της ΝΑ πλευράς, η θύρα εισόδου στον κύριο χώρο, το άνοιγμα στο άνω μέρος του μεσότοιχου.
- Αποκαταστάθηκε πλήρως ο κεραμοπλαστικός διάκοσμος της κύριας όψης.
- Αποκαταστάθηκαν οι κόγχες του ορόφου, η εστία και η καμινάδα που απολήγει στο δώμα διαμέσου του μεσότοιχου.
- Κατασκευάστηκε μεταλλικό δάπεδο στη θέση όπου υπήρχε το αρχικό ξύλινο δάπεδο καθώς και τμήμα δαπέδου από πατητή κονία.
- Τοποθετήθηκαν μεταλλικά κιγκλιδώματα σε όλα τα ανοίγματα του πύργου, για την προστασία του χώρου.
- Διαμορφώθηκε ο περιβάλλον χώρος του μνημείου καθώς και οι διαδρομές πρόσβασης στους χώρους του.

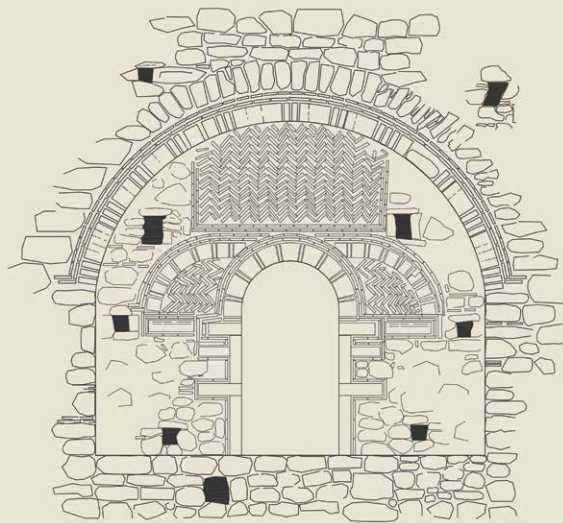




The treatment of structural, building and aesthetic problems required the following works, which aimed also to clarify the way the monument worked:

- Stone masonry was stabilised and restored by means of new building, crack repair and local grouting. Joints were sealed with parallel preservation of original mortars, where possible.
- External walls were rebuilt up to 30 cm above the upper levels of the vault. The walls of the anteroom were stabilised and completed locally.
- The vault was repaired by means of local new building and grouting. The rooftop was waterproofed and drainage routes were established.
- A lightweight metal shelter was placed above the anteroom for protection against rain.

- The stone staircase of the anteroom was restored.
- Openings at the façade, the upper SE side and the anteroom were restored.
- Brickwork decoration on the façade was fully restored.
- Main hall niches, hearth and chimney were restored.
- A lightweight metal floor was installed in the place of the original timber one. Part of the floor was restored in trowelled cement.
- Metal railings were fitted in all restored openings.
- Access to the monument was established and surrounding space was landscaped.



Ο πύργος της Λεβένταινας The Tower-house of 'Leventaina'



Το πυργόσπιτο της Λεβένταινας βρίσκεται στον πίσω μαχαλά, στις δυτικές παρυφές του μεταβυζαντινού οικισμού της Καρύταινας.

Αποτελεί ένα από τα χαρακτηριστικότερα παραδείγματα μεταβυζαντινής οχυρής κατοικίας και μπορεί να χρονολογηθεί στα τέλη του 18ου αιώνα.

Το πυργόσπιτο έχει ορθογώνια κάτοψη, αναπτύσσεται σε τρεις στάθμες και είναι κτισμένο σε έντονα επικλινές έδαφος. Η κύρια είσοδος βρίσκεται στην ΝΔ πλευρά του πρώτου ορόφου, μπροστά από την οποία διαμορφώνεται κτιστός εξώστης (λιακός).



The tower-house of Leventaina is found at the back quarters of the Castle, on the western edge of the post-byzantine settlement of Karytaina.

It constitutes a typical example of a post-byzantine fort residence dating back to the late 18th century.

The tower-house is rectangular in plan, has three levels and is built on a highly steep slope. Its main entrance is located at the SW side of the first level. It is accessed by stone stairs, erected during the monument's restoration, leading to an open-air porch ("liakos").



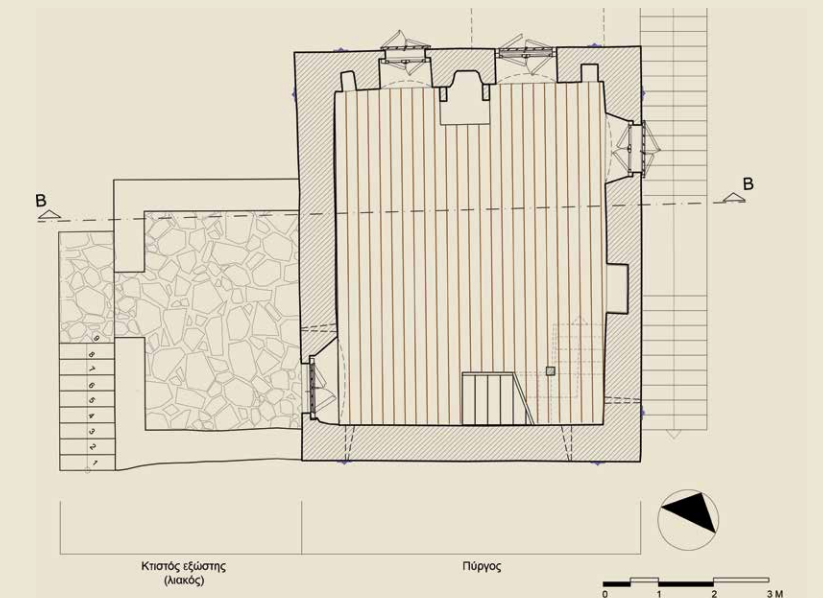
Η πρόσβαση σε αυτόν εξασφαλίζεται σήμερα από λίθινη κλίμακα που κατασκευάστηκε κατά τις εργασίες αποκατάστασης.

Ο πρώτος όροφος, το λεγόμενο «μεσιανό», διαθέτει τζάκι και αποτελούσε τον κύριο χώρο διημέρευσης των ενοίκων του πύργου. Ο δεύτερος όροφος χρησιμοποιούνταν για την αποθήκευση των λεγόμενων «γεννημάτων», των βασικών δηλαδή σπόρων που χρησιμοποιούνταν για τις σπορές της επόμενης χρονιάς αλλά και των βασικών εδώδιμων προϊόντων.

Μέσω μιας μικρής εισόδου στην ΝΑ πλευρά του Πύργου, ο επισκέπτης εισέρχεται στο ισόγειο ή «κατώϊ», που προοριζόταν για την αποθήκευση των λιγότερο ευπαθών προϊόντων. Ο πύργος ενισχύεται σε διάφορα σημεία του, κυρίως στις γωνίες με τυφεκιοθυρίδες, ενώ μια καταχύστρα πάνω από την κύρια είσοδο στον πύργο εξασφαλίζει την αμυντική του θωράκιση.

The first level ("messiano") has a fireplace and constituted the main living/sleeping quarters. The second level was used for storage of the following year's sowing seeds (locally called "gennimata") and of basic foodstuffs.

The lower level ("katoi") is accessed through a small gateway at the SE side of the building and was intended for the storage of less fragile products. The defense capacity of the tower was enhanced with several elements, such as rifle embrasures or a murder-hole over the main entrance.



Το μνημείο διατηρούνταν σε ερειπίωδη κατάσταση και βρισκόταν σε κίνδυνο ολικής κατάρρευσης. Οι εργασίες που υλοποιήθηκαν είχαν στόχο τη στερέωση, ενίσχυση και αποκατάσταση του κτηρίου, προκειμένου να αποδοθεί σε χρήση με διδακτικό ή μουσειακό χαρακτήρα. Αναλυτικά:

- Καθαιρέθηκαν τα ετοιμόρροπα τμήματα των τοίχων και τα σαθρά κονιάματα.
- Στερεώθηκαν οι σωζόμενες λιθοδομές με συμπληρώσεις, λιθοσυρραφές, σφράγιση αρμών με νέο κονίαμα και ενέματα.
- Τοποθετήθηκαν νέοι ανοξείδωτοι μεταλλικοί ελκυστήρες, νέα ξύλινα διαζώματα στις λιθοδομές και δοκός οπλισμένου σκυροδέματος στη στέψη των τοίχων.
- Ανακτήθηκαν τα τμήματα τοιχοποιίας που είχαν καταρρεύσει έως την αρχική τους στάθμη και αποκαταστάθηκαν τα πλαίσια των ανοιγμάτων (θύρες, παράθυρα και τυφεκιοθυρίδες).
- Ανακατασκευάστηκε η ημικυλινδρική καμάρα οροφής του κατωγιού, το ξύλινο μεσοπάτωμα και η ξύλινη στέγη.
- Ανακατασκευάστηκε η εσωτερική ξύλινη κλίμακα και το τζάκι στον χώρο διημέρευσης.
- Επιχρίστηκαν οι εσωτερικές επιφάνειες του πύργου.
- Τοποθετήθηκαν νέα ξύλινα κουφώματα σε θύρες και παράθυρα.
- Αποκαταστάθηκε ο κτιστός εξώστης (λιακός) και κατασκευάστηκε λίθινη κλίμακα πρόσβασης προς την κύρια είσοδο του κτηρίου.
- Ενισχύθηκε η θεμελίωση με πεδιλοδοκό οπλισμένου σκυροδέματος.
- Πραγματοποιήθηκε ηλεκτρική εγκατάσταση.
- Διαμορφώθηκε ο περιβάλλον χώρος του μνημείου καθώς και οι διαδρομές πρόσβασης.

The monument was in ruins and in danger of complete collapse. Works that were carried out aimed to stabilise, to reinforce and to restore the building, so as to render it available for educational reasons or museum use. More specifically:

- Derelict parts of the walls and loose mortars were cleared.
- Surviving stone masonry was restored by means of new building, crack repair, local grouting and sealing of joints with new mortar.
- Stone masonry was reinforced with new stainless steel fasteners, and existing timbering in the walls was replaced with new timber sections. A reinforced concrete beam was built on the upper side of the walls.
- Derelict stone masonry sections were re-built and all openings were restored (doors, windows and rifle embrasures).
- The semi-cyclical vault of the lower level (“katoi”), the timber floor of the second level and the timber roof were re-built.
- The timber staircase and the fireplace of the main living/sleeping quarters were re-built.
- All interior surfaces were plastered.
- New doors and windows were installed.
- The open-air porch (“liakos”) was restored and a new stone staircase was built for access to the main entrance of the building.
- Existing foundations were reinforced with a strap beam.
- Electrical installation was completed.
- Access to the monument was established and surrounding space was landscaped.

1, 2: Το «μεσιανό», μετά το πέρας των εργασιών, 3: Εργασίες ανακατασκευής της στέγης, 4: Αποψη του εσωτερικού του πύργου, πριν από τις εργασίες, 5: ΝΔ άποψη, κατά τη διάρκεια των εργασιών

1, 2: “Mesiano”, after the restoration works, 3: Rebuilding the timber roof, 4: Internal view of the tower, before the restoration works, 5: SW view, during the restoration works



Το μονοπάτι του κάστρου The Footpath to the Castle



Στην ανατολική πλευρά του λόφου της Καρύταινας αναπτύσσεται το μονοπάτι που οδηγεί στο κάστρο και στα γύρω μνημεία. Πρόκειται για μία σπονδυλωτή διαδρομή μήκους 460 μέτρων, η οποία καλύπτει υψομετρική διαφορά 63 μέτρων.

Για τη βελτίωση της προσβασιμότητας στα μνημεία του βράχου της Καρύταινας και την αισθητική και λειτουργική αναβάθμιση του μονοπατιού, πραγματοποιήθηκαν εργασίες διαμόρφωσης στο πλαίσιο του έργου «Ανάδειξη Κάστρου Καρύταινας».

- Καθαρισμός και επισκευή τμημάτων μονοπατιού. Συμπλήρωση με νέα τμήματα λιθόστρωτου.
- Εγκατάσταση δύο μεταλλικών κλιμάκων και μίας πεζογέφυρας.
- Επισκευή ξηρολιθικών τοίχων αντιστήριξης κατά μήκος του μονοπατιού.
- Περιοχόνιση επικίνδυνων τμημάτων.
- Ανάδειξη του προτειχίσματος του κάστρου.
- Διαμόρφωση πλατωμάτων θέασης.
- Εγκατάσταση προκατασκευασμένου φυλακίου.

On the east side of the hill of Karytaina there is a footpath that leads to the castle and its surrounding monuments. Its 460 meters of length cover an altitude difference of 63 meters.

Building works that took place within the framework of the project “Karytaina Castle Enhancement” aimed to improve access to the monuments and to upgrade the footpath aesthetically and functionally. In particular:

- Old sections of the footpath were cleaned and repaired. New sections were added.
- Two metal stairs and a metal footbridge were built.
- Dry stone retaining walls along the footpath were repaired.
- Rope railing was placed along perilous areas.
- The rampart of the castle was ameliorated.
- View platforms were built.
- A prefabricated guardhouse was installed.

Λοιπές εργασίες

- Αρχαιολογική και φωτογραφική τεκμηρίωση καθ' όλη τη διάρκεια των εργασιών.
- Τοποθέτηση πινακίδων λήξης και πληροφόρησης.
- Παραγωγή δίγλωσσου πολυσέλιδου ενημερωτικού εντύπου, τρίπτυχου φυλλαδίου και φυλλαδίου σε γραφή Braille.

Miscellaneous Relevant Works

- Archaeological and photographic documentation throughout the duration of the works.
- Installation of information boards.
- Production of multipage and single- page information material in two languages, as well as a pamphlet in Braille.



Βιβλιογραφία

Bibliography

Bon A., La Morée Franque.

Bon A., La Morée Franque. Recherches historiques, topographiques et archéologiques sur la principauté d’ Achaïe (1205-1430), Paris 1969, τόμ. 1: texte, 629—633, τόμ. 2: πιν. 66-73.

Γιαννούλη Δ. Ε., «Ανασκαφικές έρευνες στο κάστρο της Καρύταινας».

Γιαννούλη Δ. Ε., «Ανασκαφικές έρευνες στο κάστρο της Καρύταινας», *Πελοποννησιακά. Παράρτημα 27 = Πρακτικά του Ζ' Διεθνούς Συνεδρίου Πελοποννησιακών Σπουδών (Πύργος-Γαστούνη-Αμαλιάδα, 11-17 Σεπτεμβρίου 2005)*, τ. Δ΄ , Αθήνα 2007 141-157.

Γριτσόπουλος Αθ. Τ., Ιστορία της Τριπολιτσάς, τ. 1, Αθήναι 1972.

Δ. Αθανασούλης (επιστ. επιμ.), Κάστρα Αργολίδας, Αρκαδίας, Κορινθίας-

D. Athanasoulis (ed.), Castles of Argolid, Arcadia, Corinthia, http://ecastles.culture.gr/

Μουτσόπουλος Ν., «Από τη Βυζαντινή Καρύταινα»,

Φίλιον Δώρημα εις τον Τάσον Αθ. Γριτσόπουλον, Πελοποννησιακά ΙΣΤ' (1985-1986), 129-202.

Μουτσοπουλος Ν.Κ., “Tower of Karytaina, Greece”,

Μουτσοπουλος Ν.Κ., “Tower of Karytaina, Greece”, Ćurčić Sl. – Hadjistryphonos E. (eds.), Secular Medieval Architecture in the Balkans, 1300-1500 and its preservation, Thessaloniki 1997, 214-215.

Σιούντρη Αθ. Κ., «Ο υστεροβυζαντινός πύργος της Καρύταινας»,

Σιούντρη Αθ. Κ., «Ο υστεροβυζαντινός πύργος της Καρύταινας», *Στέφανος εις Τάσον Αθ. Γριτσόπουλον. Τιμητική Προσφορά Λ΄1 τόμου υπό Κων. Λ. Κοτσώνη εις ιεράν μνήμην Τάσου Αθ. Γριτσόπουλου*, Αθήνα 2011 = *Πελοποννησιακά* Λ1΄ 11 (2011), 599-616.

Σφηκόπουλος Θ. Ι., Τα μεσαιωνικά κάστρα του Μορηά,

Σφηκόπουλος Θ. Ι., Τα μεσαιωνικά κάστρα του Μορηά, Αθήνα 1968, 226-230.

Συντελεστές

Διεύθυνση έργου- εποπτεία- συντονισμός

Δημήτρης Αθανασούλης (Δρ. αρχαιολόγος, Διευθυντής 25ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων)
Ευαγγελία Μηλίτση- Κεχαγιά (Δρ. αρχαιολόγος, Διευθύντρια Εφορείας Αρχαιοτήτων Μεσσηνίας)

Επιστημονικός υπεύθυνος

Δημήτρης Αθανασούλης

Υπεύθυνοι έργου

Δημήτρης Αθανασούλης
Ευαγγελία Μηλίτση- Κεχαγιά
Νικόλαος Σιδηρόπουλος (Πολιτικός μηχανικός, 25η Ε.Β.Α.)
Μαρία Αγρέβη (Δρ. αρχαιολόγος, 25η Ε.Β.Α.)

Ομάδα επίβλεψης 25ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων

Νικόλαος Σιδηρόπουλος
Ελένη Γεωργούλη (Αρχιτέκτων μηχανικός, 25η Ε.Β.Α.)
Γεώργιος Καλαντζής (Πολιτικός μηχανικός MSc)
Αγγελική Τόγια (Αρχιτέκτων μηχανικός MSc)

Ομάδα επίβλεψης Εφορείας Αρχαιοτήτων Μεσσηνίας

Μιχάλης Κάππας (Δρ. αρχαιολόγος, Προϊστάμενος τμ. Βυζαντινών & Μεταβυζαντινών μνημείων ΕΦ.Α.ΜΕΣ.)
Αλεξάνδρα Μαγκλάρα (Αρχαιολόγος)
Μαρία Λέκκα (Πολιτικός μηχανικός MSc)
Γιώργος Καρατζάς (Δρ. Αρχιτέκτων μηχανικός)

Επιστημονικό προσωπικό έργου

Γεώργιος Καλαντζής
Αγγελική Τόγια
Αλεξάνδρα Μαγκλάρα
Μαρία Λέκκα
Γιώργος Καρατζάς
Αθανάσιος Κατάκος (Προϊστάμενος τμ. Συντήρησης Έργων ΕΦ.Α.ΜΕΣ.)
Μαρία Βασιλειάδη (Συντηρήτρια έργων τέχνης και αρχαιοτήτων)

Εργατοτεχνικό προσωπικό

Παναγιώτης Αλεξόπουλος, Σοφία Γαϊτανάρη, Ελένη Γιαννάκη, Νικολέτα Γιαννακοπούλου, Γρηγόριος Γιαννακούρας, Κωνσταντίνος Γκλέκας, Παναγιώτης Δουληγέρης, Γεώργιος Θανάσας, Χριστίνα Καγιαλάρη, Αθανάσιος Καραλιάς, Σπυρίδων Κοκόλης, Γεωργία Κοκόση, Ανδρέας Κουρέτας, Βασίλειος Λυμπερόπουλος, Ιωάννα Μιχελή, Χρήστος Μπληγιάννος, Μαρία Μπούρα, Γεώργιος Νικολούλιας, Παναγιώτης Νικολούλιας, Κωνσταντίνα Παναγούλια, Κωνσταντίνος Παναγούλιας, Νικόλαος Ρηγόπουλος, Αγγελική Σίδερη, Χρυσαιγή Σιουρούνη, Ηλίας Σιβάς, Ανδριανή Σκλάβου, Παναγιώτα Σταματελοπούλου, Ευαγγελία Τσαγκάνη, Βασίλειος Χίνης

Υπόλογοι

Ευγενία Δόσχορη (25η Ε.Β.Α.), Μιχαήλ Πρεβεζάνος (25η Ε.Β.Α.), Αθανάσιος Κατάκος (ΕΦ.Α.ΜΕΣ.)

Διοικητική - Διαχειριστική υποστήριξη

Αγγελική Γεωργακοπούλου (ΕΦ.Α.ΜΕΣ.), Μαρία Σοφού (25η Ε.Β.Α.), Χρήστος Βενετσάνος (25η Ε.Β.Α.)

Κείμενο-Σχεδιασμός φυλλαδίου

Δημήτρης Αθανασούλης

Αγγλική μετάφραση

Γιώργος Καρατζάς

Φωτογραφίες-σχέδια

Αρχείο 25ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων
Αρχείο Εφορείας Αρχαιοτήτων Μεσσηνίας

Καλλιτεχνική επιμέλεια-γραφιστική επεξεργασία
Σωτήριος Ψυχογιός (Αρχιτέκτων μηχανικός, laba.gr)

Παραγωγή

Σωτήριος Ψυχογιός (Αρχιτέκτων μηχανικός, laba.gr)
Ιωάννης Σούγλας (printpress)

Contributors

Project Direction - Supervision - Coordination

Project Direction - Supervision - Coordination
Demetrios Athanasoulis (Dr. Archaeologist, Director of the 25th Ephorate of Byzantine Antiquities)
Evangelia Militsi-Kechagia (Dr. Archaeologist, Director of the Ephorate of Antiquities of Messenia)

Scientific Supervisor

Demetrios Athanasoulis

Responsibles

Demetrios Athanasoulis
Evangelia Militsi-Kechagia
Nikolaos Sidiropoulos (Civil Engineer, 25th E.B.A.)
Maria Agrevi (Dr. Archaeologist, 25th E.B.A.)

Supervision Team: 25th Ephorate of Byzantine Antiquities

Nikolaos Sidiropoulos
Eleni Georgouli (Architect, 25th E.B.A.)
Georgios Kalantzis (Civil Engineer MSc)
Aggeliki Togia (Architect MSc)

Supervision Team: Ephorate of Antiquities of Messenia
Michalis Kappas (Dr. Archaeologist, Director of the Department of Byzantine and Post-Byzantine Monuments)
Alexandra Magklara (Archaeologist)
Maria Lekka (Civil Engineer MSc)
Giorgos Karatzas (Dr. Architect)

Scientific Personnel

Georgios Kalantzis
Aggeliki Togia
Alexandra Magklara
Maria Lekka
Giorgos Karatzas
Athanasios Katakos (Director of the Department of Conservation, E.A.M.)
Maria Vasileiadi (Conservator)

Craftsmen & Workers

Panagiotis Alexopoulos, Sofia Gaitanari, Eleni Giannaki, Nikoleta Giannakopoulou, Gregorios Giannakouras, Konstantinos Glekas, Panagiotis Douligeris, Georgios Thanasas, Christina Kagialari, Athanasios Karalias, Spyridon Kokolis, Georgia Kokosi, Andreas Kouretas, Vasileios Lymperopoulos, Ioanna Micheli, Christos Bligiannos, Maria Boura, Georgios Nikoloulias, Panagiotis Nikoloulias, Konstantina Panagoulia, Konstantinos Panagoulias, Nikolaos Rigopoulos, Aggeliki Sideri, Chrysavgi Siourouni, Ilias Sipsas, Andriani Sklavou, Panagiota Stamatelopoulou, Evangelia Tsagakani, Vasileios Hinis

Account Managers

Evgenia Doschori (25th E.B.A.), Michael Prevezanos (25th E.B.A.), Athanasios Katakos (E.A.M.)

Administration-Management

Aggeliki Georgakopoulou (E.A.M.), Maria Sofou (25th E.B.A.), Christos Venetsanos (25th E.B.A.)

Text & Editing

Demetrios Athanasoulis

English Translation

Giorgos Karatzas

Photographs - Drawings

Archive of the 25th Ephorate of Byzantine Antiquities
Archive of the Ephorate of Antiquities of Messenia

Graphic Design

Sotirios Psychogyios (Architect, laba.gr)

Production

Sotirios Psychogyios (Architect, laba.gr)
Ioannis Souglas (printpress)



© ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
25η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων
Εφορεία Αρχαιοτήτων Μεσσηνίας

© MINISTRY OF CULTURE AND SPORTS
25th Ephorate of Byzantine Antiquities
Ephorate of Antiquities of Messenia

Απαγορεύεται η ολική ή μερική ανατύπωση, αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή του κειμένου, των φωτογραφιών και των σχεδίων του εντύπου χωρίς έγγραφη άδεια από την αρμόδια Υπηρεσία. ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΕΝΤΥΠΟ ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΔΩΡΕΑΝ.

No part of this publication may be reproduced or transmitted in any form or by any means, electronic or mechanical, recording or any information storage and retrieval, without written permission. THE PRESENT PUBLICATION IS DISTRIBUTED FREE OF CHARGE.

ISBN: 978-960-386-265-9



Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης
Co-financed by Greece and the European Union.

